

Novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí z roku 2024 (3.)

Mgr. Adam Křístek

Ve třetím díle seriálu o novele č. 242/2024 Sb. („novela 2024“), kterou se mění především zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí („ZSPO“), se budeme věnovat změnám v Části čtvrté a šesté ZSPO, týkajícím se poskytování služeb sociálního charakteru na základě oprávnění označeného jako „pověření fyzických nebo právnických osob k poskytování sociálně-právní ochrany dětí“. A to především změnám, které dopadají na ty poskytovatele služeb, kteří již „pověřenými osobami“ v uvedeném smyslu jsou.

Podle § 4 odst. 2 písm. d) ZSPO *sociálně-právní ochranu (dětí) dále zajišťují další právnické a fyzické osoby, jsou-li výkonem sociálně-právní ochrany pověřeny, (dále jen „pověřená osoba“)*. Podle § 48 odst. 1 ZSPO *pověřené osoby poskytují sociálně-právní ochranu na základě rozhodnutí o pověření k výkonu takové činnosti (dále jen „pověření“)*. **Přehled 8, resp. 7, „druhů“ služeb** (dle jednotlivých písmen), v některých případech spíše jen „základních činností“, které mohou být předmětem tohoto pověření, vymezuje odstavec 2 posledně citovaného ustanovení. V případě jeho písm. c) (*zřizovat zařízení sociálně-právní ochrany uvedená v § 39*) jde navíc o odkaz na celkem čtyři druhy služeb (a současně „zařízení sociálně-právní ochrany dětí“), podobně v případě pověření podle jeho písm. a), kde nejde o jeden druh služby, ale také hned o čtyři druhy, a v případě pověření podle písm. e), kde jde věcně rovněž o dva odlišné druhy služeb v jediném písmenu. Naopak pověření uvedená v § 48 odst. 2 písm. d) a f) ZSPO v dosavadním znění musí být vždy spojena, jde totiž o jediný druh služby „doprovázení pěstounů“. Ust. § 48 odst. 2 ZSPO v dosavadním znění tedy upravovalo **spíše celkem 14 druhů služeb poskytovaných na základě pověření**.

Ve všech případech se jedná o poskytování služeb veřejnosti, a to služeb sociálního charakteru a obsahu. Ust. § 3 odst. 3 písm. y) živnostenského zákona stanovuje, že *živností dále není: výkon sociálně-právní ochrany dětí právnickými a fyzickými osobami, jsou-li výkonem sociálně-právní ochrany dětí pověřeny podle zvláštního právního předpisu*; to znamená, že pokud by někdo obdobné činnosti poskytoval a „pověření“ k tomu přitom neměl, nejednalo by se o poskytování sociálně-právní ochrany, ale postačovala by mu zpravidla obsahově odpovídající živnostenská oprávnění; přestupkem by bylo pouze poskytování služeb bez jakéhokoli oprávnění. „Pověření“ je tedy veřejnoprávním oprávněním, které pro danou činnost vlastně nahrazuje jiné v úvahu připadající oprávnění, například právě živnostenské, ale s ohledem na obsah poskytovaných činností **především oprávnění k poskytování sociálních služeb podle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách (dále jen „ZSS“)**.

Ve zkratce lze říci, že **účelem změn podle novely 2024, účinné od 1. 1. 2025¹⁾, je:**

- 1. podstatná redukce druhů „pověření“, zejména za účelem odstranění duplicit s druhy sociálních služeb poskytovaných podle ZSS, příp. odstranění nadbytečné regulace;**

2. **jednoznačnější vymezení povinností pověřených osob při poskytování služeb**, a to včetně rozšíření povinnosti řídit se **standardsy kvality** sociálně-právní ochrany, stanovenými prováděcí vyhláškou, na všechny pověřené osoby;
3. **harmonizace kvalifikačních předpokladů** pracovníků pověřených osob v „přímé péči“ s úpravou kvalifikačních předpokladů podle ZSS, přičemž jde zpravidla o upřesnění, příp. zvýšení těchto požadavků na výkon práce;
4. **postupné budoucí zahrnutí služeb pověřených osob do registru poskytovatelů sociálních služeb**.

Od 1. 1. 2025 bude tedy existovat pouze 6 druhů služeb sociálně-právní ochrany, a to jednak skupina odborných služeb v náhradní rodinné péči [§ 48 odst. 2 písm. a) až d) ZSPO ve znění účinném od 1. 1. 2025], konkrétně i dnes existující *odborné poradenství související s osvojením dítěte nebo svěřením dítěte do pěstounské péče pro zájemce o osvojení nebo pěstounskou péči* (věcná úprava v § 40 ZSPO v redukováném a upraveném znění), za druhé rovněž již dnes existující služba *provádění příprav zájemců o osvojení nebo pěstounskou péči k přijetí dítěte do rodiny* (věcná úprava v § 44 ZSPO v novém znění), za třetí zcela nový druh služby *posuzování psychické způsobilosti zájemců o osvojení nebo pěstounskou péči* (věcná úprava v § 45 ZSPO v novém znění) a za čtvrté i dnes existující služba *poskytování odborné poradenské a další pomoci a podpory při výkonu pěstounské péče osobě, s níž (pověřená osoba) uzavřela dohodu o výkonu pěstounské péče, a ke sledování výkonu pěstounské péče* (věcná úprava v § 47a odst. 2 ZSPO, tzv. doprovázení pěstounů).

Kromě těchto čtyř druhů odborných služeb v náhradní rodinné péči zůstává jako pátý druh služby *zřízení a provoz zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc* (věcná úprava v § 42 a násl. ZSPO), přičemž ostatní tři dosavadní zařízení sociálně-právní ochrany dětí jsou zrušena (která to jsou, srov. dále). A jako šestý, tentokrát nový druh služby, přibude výhradně ambulantní *poskytování služby ochrany a pomoci dětem ohroženým násilím* (§ 41 ZSPO v novém znění). V posledně uvedeném případě novela 2024 bohužel naopak zcela novou nesystémovou duplicitu přinesla, neboť tento druh služby odpovídá službě *intervenční centrum* podle § 60a ZSS, službě *krizová pomoc* v ambulantní formě podle § 60 ZSS, nebo ambulantnímu odbornému sociálnímu poradenství v *poradnách pro oběti trestných činů a domácího násilí* podle § 37 odst. 3 ZSS, nebo jejich kombinaci, které dnes ani do budoucna nejsou vyhrazeny jen pro osoby starší 18 let, ale byly a jsou samozřejmě určeny i nezletilým uživatelům služeb²⁾.

Časově prodloužené poskytování služeb na základě dosavadních pověření, která jsou jinak od 1. 1. 2025 zrušena

Podle čl. II bodu 13 novely 2024 je stanoveno značně dlouhé přechodné období, když dosavadní rozhodnutí o pověření k poskytování sociálně-právní ochrany v rozsahu **podle § 48 odst. 2 písm. a), b) a c) ZSPO v dosavadním znění zanikají** nejpozději až uplynutím 24 kalendářních měsíců, tedy **až k 1. 1. 2027**. Podle bodu 12 pak pověřené osoby oprávněné poskytovat služby v rozsahu uvedených pověření postupují nadále i po 1. 1. 2025 podle dosavadních předpisů. Jde tu tedy především o to, že **po 1. lednu již nebude možné nově vydat pověření k poskytování sociálně-právní ochrany v uvedeném rozsahu**. Na pověření vydaná do konce roku 2024 však změna zákona zatím nebude mít vůbec žádný vliv a dosavadní pověřené osoby a služby jimi poskytované tak zůstávají

„v kleci“ starého práva. Poměrně dlouhé přechodné období je stanoveno proto, aby tito poskytovatelé měli dostatečný časový prostor k adaptaci na novou právní úpravu a mohli především požádat o vydání jiného adekvátního veřejnoprávního oprávnění k poskytování služeb, pokud hodlají i do budoucna nabízet veřejnosti své služby.

Jde-li tedy o zmíněné rušené druhy služeb poskytovaných na základě pověření podle § 48 odst. 2 písm. a) až c) ZSPO v dosavadním znění, pak je namístě shrnout, že jde o oprávnění k poskytování služeb v rozsahu těchto druhů nebo základních činností:

- **depistáže** podle § 10 odst. 1 písm. a)³⁾ ZSPO; depistáž je ovšem z podstaty věci podmínkou jakékoli terénní sociální práce jako takové, samostatné pověření k takové činnosti nedává proto věcně smysl;
- **pomoci a podpory** rodičů podle § 11 odst. 1 písm. a)⁴⁾ ZSPO; jde věcně o *odborné sociální poradenství* ve smyslu § 37 odst. 3 ZSS;
- **poskytování nebo zprostředkování poradenství** rodičům při výchově a vzdělávání dítěte a při péči o dítě zdravotně postižené podle § 11 odst. 1 písm. b)⁵⁾ ZSPO; tento druh služby odpovídá jednak službám *odborného sociálního poradenství* podle § 37 odst. 3 ZSS, poskytovanému v *manželských a rodinných poradnách*, jednak v rozsahu odborné pomoci při péči o dítě zdravotně postižené odpovídá službě *rané péče* ve smyslu § 54 ZSS, a jde-li o děti starší 7 let, pak *odbornému sociálnímu poradenství* podle § 37 odst. 3, poskytovanému v *poradnách pro osoby se zdravotním postižením*;
- **pořádání přednášek a kurzů** zaměřených na řešení výchovných, sociálních a jiných problémů souvisejících s péčí o dítě a jeho výchovou podle § 11 odst. 1 písm. c)⁶⁾ ZSPO; mimoškolní výchova a vzdělávání, pořádání kurzů, školení, včetně lektorské činnosti je ovšem jinak ohlašovací volnou živností, uvedenou v položce 72 přílohy č. 4 živnostenského zákona;
- **činnosti zaměřené na ochranu dětí před škodlivými vlivy** a předcházení jejich vzniku podle § 48 odst. 2 písm. b)⁷⁾ ZSPO s odkazem na § 31 a § 32 ZSPO v dosavadním znění; tento druh služby odpovídá především terénnímu *odbornému sociálnímu poradenství*, příp. odpovídajícím druhům terénních služeb sociální prevence, především *sociálně aktivizačním službám pro rodiny s dětmi* nebo *terénním programům* – výslovná vazba a odkaz na ust. § 31 a § 32⁸⁾ ZSPO v dosavadním znění podstatně upřesňují jinak téměř „bezobsažnou“ a neuchopitelnou formulaci („ochrana před vlivy a předcházení jejich vzniku“) a znamenají, že jde o terénní službu *sociální prevence* určenou výhradně dětem uvedeným v § 6 (srov. § 31 odst. 1 ZSPO v dosavadním znění), která je realizována úkony v rámci výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti či úkony sociálně terapeutických činností, zprostředkováním kontaktu se společenským prostředím či poskytováním pomoci při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí uživatelů služby, nejde tedy o nic jiného než o variantu výše zmíněných *sociálně aktivizačních služeb pro rodiny s dětmi* nebo *terénních programů* (příp. *nízkoprahových zařízení pro děti a mládež* či dalších forem „streetworku“) a jde také v případě všech vymezených činností, uvedených v § 32 odst. 1 a 2 ZSPO v dosavadním znění (pokud jde o individuální sociální práci), o činnosti, které obsahově plně odpovídají základním činnostem sociálních služeb (srov. § 35 odst. 1 ZSS);
- **zřizování a provozu zařízení sociálně-právní ochrany** podle § 39 odst. 1 písm. a), b) a d) ZSPO v dosavadním znění; dosavadní zařízení odborného poradenství pro péči o děti podle § 40 odst. 1⁹⁾ ZSPO odpovídá zařízení sociálních služeb – buď *manželským*

a rodinným poradnám, nebo poradnám pro osoby se zdravotním postižením nebo zařízením rané péče, jde-li o odst. 2¹⁰⁾ cit. ust. v dosavadním znění, pak poradenství pro zájemce o osvojení a pěstounství zůstává podle § 40 ZSPO v novém znění zachováno i po Novém roce; dosavadní zařízení sociálně výchovně činnosti podle § 41¹¹⁾ odpovídá zařízení sociálních služeb – nízkoprahovému zařízení pro děti a mládež; v případě dosavadních výchovně rekreačních táborů podle § 43¹²⁾ ZSPO zákonná regulace na úrovni předpisů sociálního zabezpečení postrádá smysl.

Jak bylo uvedeno, **rozhodnutí o pověření k poskytování služeb v popsáném rozsahu však zůstávají dočasně v platnosti i po 1. lednu 2025, a to nejdéle až do konce roku 2026**, přičemž sociálně-právní ochrana bude na základě těchto pověření poskytována i nadále podle dosavadních právních předpisů. To až do zániku těchto pověření znamená, že **kvalifikační předpoklady pracovníků v přímé péči se budou nadále řídit mírnějšími požadavky podle ust. § 49a ZSPO v dosavadním znění**, podobně jako budou nadále platit **mírnější požadavky na bezúhonnost** pracovníků v přímé péči podle § 49 odst. 8 ZSPO v dosavadním znění, a dále že sice podle § 9a odst. 3 ZSPO jsou i tyto pověřené osoby formálně povinny se řídit **standardsy kvality**, jde však v jejich případě o čistě interní dokument, neboť standardy pro tyto pověřené osoby nejsou stanoveny prováděcí vyhláškou č. 473/2012 Sb., a jde tak jen o **morální, nevynutitelnou a nekontrolovatelnou povinnost**. Další **obecné povinnosti těchto pověřených osob jsou pak i nadále upraveny ve zcela minimalistickém rozsahu** v ust. § 49 odst. 10 ZSPO v dosavadním znění atd.

Pověření, která nejsou po 1. 1. 2025 zrušena

V případě **pověření k činnostem v oblasti odborných služeb v náhradní rodinné péči a ke zřízení a provozování zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc** zůstávají dosavadní pověření v platnosti i nadále bez jakéhokoli časového omezení, neboť tyto druhy služeb (byť s uvedením v jiných písmenech § 48 odst. 2 ZSPO) zákon nadále upravuje i po 1. 1. 2025. Bod 11 přechodných ustanovení tu pouze stanovuje, že *osoby, jimž bylo vydáno přede dnem nabytí účinnosti tohoto zákona rozhodnutí o pověření (...) v rozsahu zřízení zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc podle § 48 odst. 2 písm. c) nebo v rozsahu podle § 48 odst. 2 písm. d) až f) zákona (...) ve znění účinném přede dnem nabytí účinnosti tohoto zákona, postupují podle dosavadních právních předpisů nejdéle po dobu 12 kalendářních měsíců ode dne nabytí účinnosti tohoto zákona*. To znamená, že tyto pověřené osoby mají během roku 2025, nejpозději do 31. 12. 2025, především upravit své vnitřní poměry tak, aby odpovídaly nové právní úpravě. Jde tedy zejména o **revizi a případnou úpravu standardů** kvality sociálně-právní ochrany a dalších vnitřních pravidel pro poskytování ochrany a pomoci dítěti **včetně smluvní dokumentace**, zejména jde-li o užívané pojmy, případně odkazy na zákonná ustanovení apod. Rovněž pro zaměstnance v „přímé péči“ platí ještě během celého roku 2025 mírnější požadavky na jejich bezúhonnost podle § 49 odst. 8 ZSPO, v dosavadním znění.

Jde-li o **kvalifikační předpoklady stávajících pracovníků** v přímé péči, platí dále *lex specialis*, zmírňující uvedené jednoleté přechodné období, neboť podle bodu 15 přechodných ustanovení *osoby, jimž bylo vydáno přede dnem nabytí účinnosti tohoto zákona rozhodnutí o pověření (...), a zaměstnanci těchto osob, kteří přímo poskytovali sociálně-právní ochranu dětem přede dnem nabytí účinnosti tohoto zákona, se považují za odborně způsobilé (...), splňují-li podmínku odborné způsobilosti podle § 49a (...) ve znění účinném přede dnem nabytí účinnosti tohoto zákona, a to jde-li o*

- a) fyzické osoby, jimž bylo vydáno přede dnem nabytí účinnosti tohoto zákona rozhodnutí o pověření (...), až do zániku tohoto rozhodnutí,
- b) zaměstnance osoby, jimž bylo vydáno přede dnem nabytí účinnosti tohoto zákona rozhodnutí o pověření (...), **do skončení základního pracovněprávního vztahu tohoto zaměstnance.**

To znamená, že pracovněprávní vztahy, jde-li o kvalifikační předpoklady stávajících zaměstnanců, se budou řídit dosavadní právní úpravou i po uplynutí jinak zmiňovaných přechodných období jednoho či dvou let, tedy bez přesně určené přechodné doby – jednoduše až do skončení jejich pracovního poměru nebo jiného pracovněprávního vztahu na základě do konce roku 2024 uzavřené pracovní smlouvy nebo dohody o práci konané mimo pracovní poměr.

Dvě naopak zcela k 1. 1. 2025 zanikající pověření

Závěrem připomeňme, že § 48 odst. 2 ZSPO v dosavadním znění zná **ještě dvě dosud nezmiňovaná pověření.** Tedy vyhledávání fyzických osob vhodných stát se osvojiteli nebo pěstouny podle písm. g) cit. ust. a vyhledávání dětí, kterým je třeba zajistit péči v náhradním rodinném prostředí formou pěstounské péče nebo osvojení, podle písm. h) cit. ust. Pověřené osoby však nemohou „párovat“ zájemce o náhradní rodinnou péči s konkrétními dětmi, šlo by o nelegální zprostředkování náhradní rodinné péče. Proto tato dvě pověření zanikají k 1. 1. 2025 okamžitě bez jakéhokoli přechodného období. Bod 14 přechodných ustanovení stanovuje totiž jasně: *Rozhodnutí o pověření k výkonu sociálně-právní ochrany dětí v rozsahu § 48 odst. 2 písm. g) a h) zákona č. 359/1999 Sb., ve znění účinném přede dnem nabytí účinnosti tohoto zákona, zaniká v den nabytí účinnosti tohoto zákona.* Důvodová zpráva tu připomíná mj., že rozsah těchto dvou činností, jejichž poskytováním je možno někoho pověřit, [je] nadbytečný. Na druhou stranu je existence těchto druhů pověření potenciálně i vysoce riziková, neboť z ní vyplývá oprávnění takto pověřené osoby vést jmenný seznam jak ohrožených dětí, tak i zájemců o osvojení nebo pěstounskou péči. Jejich existence tak přímo vybízí k provádění nelegálního „párování“, a to navzdory zákonné záповědi podle § 19a odst. 2, podle něhož „zprostředkování osvojení a pěstounské péče (...) nesmí provádět jiné orgány, právnické nebo fyzické osoby, než jsou orgány sociálně-právní ochrany“, a tím tak i k páchání přestupku nelegálního zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče podle § 59 odst. 1 písm. c) ZSPO.

Poznámky:

¹⁾ Obecná část důvodové zprávy k novele 2024 k tomu mj. uvádí:

Je zřejmé, že úprava druhů sociálních služeb v ZSPO je pouze nijak věcně nezdůvodněnou historickou nahodilostí, jež je navíc duplicitní s druhy sociálních služeb podle zákona o sociálních službách. Je proto evidentní, že úpravu poskytování sociálních služeb na základě „pověření“ podle ZSPO je třeba podstatně redukovat a mělo by dojít k odstranění duplicit tak, aby poskytování služeb sociálního poradenství, sociální péče i sociální prevence bylo v rámci předpisů sociálního zabezpečení sjednoceno do jediného zákona, kterým je zákon o sociálních službách, pokud tu není vážný důvod pro jejich samostatnou úpravu v ZSPO, jako je tomu především v případě odborných služeb v náhradní rodinné péči.

Navrhuje se proto zúžení rozsahu poskytování sociálně-právní ochrany dětí pověřenými osobami pouze na oblast odborných služeb v náhradní rodinné péči a redukce druhů zařízení sociálně-právní ochrany pouze na zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Takto upravený rozsah se navrhuje pouze drobně doplnit o ambulantní službu ochrany a pomoci dětem ohroženým násilím, když i těmto dětem službu v pobytové formě nadále poskytuje zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc.